

הרב

(לשלושה באלול)

יש "מה נורא המקום הזה" ויש וימה נורא הזמן הזה! מפאת נוראות הזמן הזה של ג' אלול, על כל פנים ביחס להרגשתי, אישית, סובייקטיבית, לא קל לי לדבר; אמנם היה אומר הרב צבי יהודה ז"ל: "יש כמה אנשים שאין סוף לדבר עליהם: הרמב"ם, המהר"ל, הגר"א והרב! אך לי, קשה לדבר, להעלות קוים, תכנים, לעניין הדמות הזאת של... כיוון שהרב לי הוא טעם החיים...

א. רבן יוחנן בן זכאי, "בצאתי מירושלים..."

במסכת ברכות (כח, ב):

כשחלה רבי יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו לבקרו. כיוון שראה אותם התחיל בוכה. אמרו לו: רבנו, נר ישראל, עמוד הימיני, פטיש החזק, מפני מה אתה בוכה? אמר להם: אילו לפני מלך בשר ודם היו מוליכים אותי... ואף על פי כן הייתי בוכה; עכשיו שמוליכים אותי לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה - שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים... ולא עוד אלא שיש לפני שני דרכים, אחד של גיהנום ואחד של גן עדן, ואיני יודע באיזה מהן מוליכים אותי - ולא אבכה!! רבן יוחנן בן זכאי, הוא שיצא מירושלים באלונקה של מתים¹. הוא שעמד בצומת הדרכים היותר קריטית לאומה מול מי שעומד להיות הקיסר הרומאי, בסיטואציה המזעזעת אשר בה היה צריך להחליט ברגע אחד לכאן או לכאן, אם לבקש את ירושלים או... והוא החליט: "תן לי יבנה וחכמיה". רבי עקיבא, מזועזע מההחלטה הזאת, אמר: "משיב חכמים אחר דעתם יסכל". היה לו לומר - 'נתר עליה, על ירושלים, - אל תחריבה!'. אבל רבן יוחנן בן זכאי חשש שאם יבקש, גם הצלה מועטת לא יציל, על כן החליט: "תן לי את יבנה וחכמיה". בזאת נחרץ גורלה של ירושלים, נחרץ גורלנו, גורל כל הדורות. ובחריצת הסכמת דעתו זו של רבן יוחנן בן זכאי "טבעו בארץ שעריה אָבד וּשְׁבַר בריחיה, מלכה ושריה בגויים, אין תורה". אין עוד תורת ירושלים, תורת הכלל, התורה המקורית, זו שלאחר שבחר בנו מכל העמים נתן לנו ד' אותה כתורת עם. "אוהב ד' את שערי ציון מכל משכנות יעקב" - אוהב ד' את תורת שערי ירושלים, תורת הכלל - בהיות ישראל בארצו, המערכות על מכוון: המקדש, סנהדרין, נבואה ומלכות, והנשמה הכללית מפעמת באומה - 'מכל בתי כנסיות ומדרשות שביהודה' - של תורת-פרט². רבן יוחנן בן זכאי הוא הלוקח את 'שיוור התורה הזאת' - תורת ירושלים, כשיכל מחמודיה טבועות גנוזות³, והולך ובונה אותה מחדש - כתורת "יבנה וחכמיה", שם מייסד הוא את מפעל תרגום התורה כולה לתורת הפרט; לזו שאפשר לקחת אותה בכלי-גולה ולעבור את כל ההרים וכל

* מאמר זה הוא עיבוד ועריכת דברים שנאמרו על ידי יוסף קלנר בני אלול תשנ"ו בכולל 'בני דוד', עלי.

1. על פי גיטין נו, ב.

2. עיי ילקוט שמעוני לתהלים פרק פז; לנתיבות ישראל א, במאמר 'הקהל את העם'.

הימים "וערי מצור ולמני מצור ועד נהר וים מים והר ההר" עד לאותו "יום שירחק חוק", "יום לבנות גדיד"י³. וכשהוא חולה, ולבו יודע שהוא נמצא בנקודת סיום של מפעל החיים. הוא בוכה. על מה? - על אותה החלטה. מן הסתם, בתוך נשמתו של רבן יוחנן בן זכאי עצמו נמצאת גם גישתו של רבי עקיבא. זהו הספק המזעזע המנקר ומיסר בקרבו מאותו רגע נורא, על זה הוא בוכה... "שני דרכים לפני", אינני יודע אם מה שהחלטתי היה נכון!... - מן הסתם, את הבכי הזה הוא בכה כל הזמן, אלא שאיש לא שמע ולא ראה. בנקודת הסיום שלו האמת הפנימית שלו פורצת - והוא בוכה...

ב. מורא שמים של גלות

ובפרידתו - "אמרו לו: רבנו, ברכנו" - ברכת פרידה.

אמר להם: יהי רצון שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם. אמרו לו: רבנו, עד כאן ותו לא?! אמר להם: ולואי! תדעו, כשאדם עובר עבירה הוא אומר, שלא יראני אדם. תשובתו זו קשורה לכל מפעל חייו. ישנו מעמד עליון של הנשמה ושל העולם ובו הדברים יוצאים מן "שער העליון"⁴ - בו הנשמות גדולות והעולם בגדלות. וכנגד יש מעמד נפול שבנפילת העולם, חורבן המקדש, חורבן האומה, חורבן התורה וחורבן הערכים כולם. ואז, בשעת השבר, צריך לדבר במילים נמוכות, שפלות. "שיהא מורא שמים כמורא בשר ודם" - זה איננו היחס האידיאלי למורא שמים, אלא כאשר המציאות היא מצומצמת וקטנונית. הגבורה היא לבנות מתוך המציאות הזאת, השפלה. לעבוד באפרוריות, לעבוד בקטנות - 'מורא בשר ודם', ומזה לבנות את 'מורא השמים'. להיבנות למרות מציאותן של השחיתות והמידות הרעות, על גביהן ומתוכן. זה העיקרון של כל מפעל חייו: "זכר למקדש"⁵. עכשיו אין מקדש, החיים כולם הם רק אוד עינין של מה שהיה פעם. יש לשמור על הגחלת שלא תכבה, לזכור. והזיכרון, זה התפקיד שלנו, זה הכיוון, זה היעד החינוכי, זה מפעל החיים כולו.

ג. פנו כלים מפני הטומאה

בשעת פטירתו אמר להם: פנו כלים מפני הטומאה, והכינו כיסא לחזקיה מלך יהודה שבא. "בשעת פטירתו אמר להם...". הצמצומים, ההגבלות, המערכות הארציות - בשעה זאת, האישיות משתחררת מכל אלה. "שעת פטירתו" - שעת יציאת הנשמה; הוא פה, וכבר איננו פה. הוא שם, במרחב, באמת. הוא לא בספק - הוא בוודאות. ובמציאות הזאת, רוחו, המתעצמת באמיתת עולם האמת, אומרת את הדברים בוודאות שלהם, במגמתיות שאליה נישא כל מפעל החיים. כל עת היותו עלי אדמות, יש פנים לכאן ולכאן - "שני דרכים", אבל עתה - הוא יודע! ההנחיה "פנו כלים מפני הטומאה" - מתאימה למגמתה של תורה המתבטאת בפרשת נגעי בתים:

3. עיי' מיכה ז, יא-יב.

4. עיי' יחזקאל ט, ב. עיי' עין איה שבת ה, כח "שער העליון" - גדולת הכוחות לממשלה וחופש, לגדולה ועוזי.

5. עיי' משנה סוכה ג, יב.

"וציוה הכהן ופינו את הבית" (ויקרא יד, לו). וכפי שמתבאר בספרא⁶: "על מה חסה התורה? על כלי חרסו ועל פכו", וברשיי: "הא לא חסה התורה אלא על כלי חרס שאין להם טהרה במקוה". כלי חרס - אלו "פכים קטנים"... עליהם הקפידה התורה, על "דבר קטן". זו מגמתה של "תורה - מורשה קהילת יעקב". "וייוותר יעקב לבדו" - שב על פכים קטנים⁷. ובזכות "וייוותר יעקב לבדו" - "ונשגב די לבדו"⁸, הלבדיות הא-להית, המוחלטות הא-להית, השגב הא-להי, "השווה ומשווה קטון וגדול" - הגודל היותר מוחלט שאינו מוציא כל קוטן מחובו. ופה, אומר-הנשמה, הנפרדת מאתנו בבירור של עולם האמת, הוא: "זה המפעל, וזה הכיוון - קטנות!" "פנו כלים מפני הטומאה!" יש לשמור על טהרת הערכים בתוך הקטנות! זה היה צו החיים. למען זה נשלחה נשמת, זו האמת שלה. בנקודת המעבר לעולם האמת מתבררת ההכרחיות המוחלטת של כיוון כל מפעל חיי - 'פינוי הכלים מפני הטומאה'. כיוון כל דרך התורה והאומה לדורות אל הקטנות, אל "די אמות של הלכה", שמיום שנחרב בית המקדש אין לו לקב"ה אלא אותן⁹. המציאויות הפרטיות, "הוויות דאביי ורבא" שהם מתורתו של רבן יוחנן בן זכאי ש"לא הניח לא דבר גדול ולא דבר קטן". ואותו "דבר קטן" - "הוויות דאביי ורבא"¹⁰ - זהו היחידושי שלו, השליחות הנשמית שלו. זהו רבן יוחנן בן זכאי.

ד. חזקיה מלך יהודה שבא

"והכינו כסא לחזקיה מלך יהודה שבא". אומר רשיי: "שבא - אלי ללוותי". מפעל חייו של ריב"ז מתלכד בנקודת חייו עם נקודתו של חזקיה מלך יהודה. חזקיה וריב"ז, בעולם האמת, מפעל אחד להם. בנקודת מפעל חייו של ריב"ז מתגלמת, מתמצתת ומתעצבת נשמת-האומה למעבר מהתגלמותה כעם חי, עם בארצו - אל הקבר. "כי מעת חורבן הבית יצאה רוחנו עטרת ראשינו ונשארנו גוף בלא נפש, והיצאיה לחוץ לארץ זה הקבר, ורימה ותולעה אוכלים את בשרנו, הם הגויים..."¹¹. והמפעל הזה של תרגום הכלליות של התורה, הנשמיות שבחיי האומה - אל ה"די אמות של הלכה", אל תורת-הפרט, אל הקטנות - הוא המכין כיסא לחזקיה¹², הוא מכון המחשבה המשיחית, המגמה הכללית, התכלית היותר פנימית שהעולם עדיין אינו ראוי לה. צריך העולם לעבור את כל מה שנגזר עליו לעבור - בתור מכון לכיסא. אך חזקיה מלך יהודה 'בא אלי ללוותי'. מצד המבט האמיתי הפנימי, המפעל כולו הוא נשיאת עין לחזקיה מלך יהודה, שהוא הרוח

6. מצורע פרשתא ה, יב: "וציוה הכהן ופינו, הציווי בכהן והפינוי בכל אדם. ופינו את הבית. אפילו חבילי עצים אפילו חבילי קנים - דברי רבי יהודה. ר' מאיר אומר: עסק הוא לפינוי. אמר ר' מאיר: וכי מה מיטמי לו? אם תאמר כלי עצו ובגדיו ומתכתו - מטבילים והם טהורים. על מה חסה התורה? על כלי חרסו ועל פכו. וכי מה מטמא בנגעים, הרשעים או הצדיקים? הוי אומר הרשעים, אם כך חסה תורה על ממונו הבזוי ק"ו על ממונו החביב, אם כך על ממונו, ק"ו על נפש בניו ובנותיו, אם כך על של רשע ק"ו על צדיק".
7. רשיי בראשית לב, כה: "ויותר יעקב - שכח פכים קטנים וחזר עליהם" (חולין צא).
8. מדרש רבה בראשית עז, א: "ישראל סבא מה הקב"ה כתוב בו: ונשגב די לבדו, אף יעקב וייוותר יעקב לבדו".
9. ברכות ח, א.
10. סוכה כח, א (מתאים עניינו של ריב"ז למסכת סוכה - מסכת 'השכינה במבנה הארעי').
11. תיאורו של הגר"א בליקוטים בסוף ספרא דצניעותא.
12. סנהדרין צד, א: חזקיהו - 'ביקש הקדוש ברוך הוא לעשותו משיח'.

המלווה, הוא משאת הנפש, הוא האמת הפנימית, והוא ההצדקה לכל המפעל. כי הוא מה שהולך ונבנה על ידי 'הכלים המתפנים מפני הטומאה'.

ה. "בונה האומה"

על הרב יעקב משה חרל"פ מתבטא היה הרב צבי יהודה ז"ל - "איש ברית קודשנו", והיה מספר: בנו של הרב חרל"פ סיפר לי ששאל פעם את אבא שלו - מה פשר הקשר שלך אל הרב, שכל כולך 'חיי רק את הרב? והשיב לו הרב חרל"פ: יש נשמות כאלה שהקשר ביניהן אינו מתחיל מהעולם הזה, זה קשר מעולם אחר...

האחרון שהזכיר הרב עם פטירתו היה - ר' יעקב משה.

והוא כותב¹³, שהרב הוא נשמת חזקיה מלך יהודה. במכתב רזי לרב הוא קורא לו - לשוב לנעיצת החרב בבית המדרש. אותה נעיצת החרב של חזקיה מלך יהודה, שמכוחה "בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ, מגבת ועד אנטיפטרס ולא מצאו תינוק ותינוקת איש ואשה שלא היו בקיאיין בהלכות טומאה וטהרה".

השליחות הנשמטית של הרב עומדת בקוטב ההפוך לרבן יוחנן בן זכאי. הוא "סוף המעשה", או אולי להיפך: הוא "המחשבה תחילה" של רבן יוחנן בן זכאי. אלו הן שתי הדמויות: המתחיל והחותם, כשירוח ישראל מקשיב את החטיבה; חש את הקווים הנמתחים ממפעל חייו של רבי"ז אל מפעל חייו של הרב. רבן יוחנן בן זכאי מגיע אל ייעודו, אל תכליתו, במפעל חייו של הרב¹⁴. "הכינו כסא לחזקיה מלך יהודה שבא!" - מבחינה נשמטית אידיאית פנימית - "בא אלי ללוותי". והחותם הפנימי הנשמטי הזה של נקודת חייו של רבן יוחנן בן זכאי בא תור לו, "כי בא מועד". ובעת קץ הנה הוא מופיע לא רק כקו אידיאלי, תכליתי, שכל משאת החיים, דרך ההיסטוריה כולה, נישאת אליו, אלא כגימור המפעל ונתינת משמעותו בהופעה היסטורית, ריאלי ממשית. ר' דוד הנזיר - גם הוא מתלמידי הרב, אמנם לא במדרגה של הרב חרל"פ והרב צבי יהודה, הוא שני, שני להם. היה מספר על ראשית שימושו את הרב פה בארץ-ישראל. כשהגיע לארץ, הלך ר' דוד ברגל כל הלילה מירושלים לחברון לקבל את פני הרב. שמע שיעור מהרב בחברון. ר' דוד, כשהגיע אל הרב, היה כבר תלמיד חכם בנגלותיה ונסתרותיה של התורה ובעל-יד בחכמות. היה עמקן. ידע להקשיב. ידע מה שהוא שומע. אמר לרב: "חב"ד וכבודו אותו הדבר - מה החידוש של כבודו?"

אמר לו הרב: "אני בונה האומה".

רבן יוחנן בן זכאי בנה מהאומה הדועכת את ה"זכר למקדש" - כתורת הפרט בגלות. אוד עֶשֶׂן ממה שהיה, וגחלת מלחשת למה שיהיה. כשבגניזה יוקדת הציפייה לרוח שתפוח ותעלה את להבת החיים. הרב הוא המפיח את הרוח. מהגניזה של מעמקי הנשמה המתנוצצת בקווי אור דקים בפרט, בונה הוא תורת-כלל. חושף את ערכיה הנשמטיים של האומה. 'אני בונה האומה' - ברוחה. מתורת הגלות - תורת הגאולה.

הגלות היא 'נשמטיות מרחפת' של כנסת ישראל - נוגעת ואינה נוגעת: שואפת, מקווה, מתגעגעת, זוכרת, מגמגמת מאד בעולם המעשה וההיסטוריה, מתכנסת בקן-הדל של חיי הקהילה, המשפחה,

13. הד הרים איגרת לג.

14. את עיקר עניין זה אמר לי פעם מו"ר הרב צבי"י טאו.

הפרט, ומבליחה בברקיה בתוך האפלה הכבדה של החיים. הגלות היא טמיעת העם במובן הפיזי - "נבלע ישראל עתה היו בגוים ככלי אין חפץ בו" כש"נפזרו עצמינו לפי שאול"¹⁵, וניווון נפשי - "הגלות מקנה לישראל הקלון תחת הכבוד, ההכנעה והשפלות"¹⁶. היא ריקבון נפשי של אובדן תודעת הלאום - "ואני אקניאם בלא עם", ו"ציון היא דורש אין לה", המוביל אל החידלון הרוחני של "מלכה ושריה בגויים אין תורה גם נביאיה לא מצאו חזון", ו"בגוי נבל אקניאם" להשפעתם של "ההופכים דברי א-להים חיים של טעמי תורה, לדברי מדרש טעות ואליל" - "אמר נבל בלבו אין אלהים"¹⁷. וכך משתנה כל האוריינטציה של האמונה בישראל ובאדם, בתרבות ובחיים - מאמונת-עם כללית, לפרטיות של הרגשות, עד שאפילו ההבנות האמוניות הן פרטיות - "וימים רבים לישראל ללא א-להי אמת וללא כהן מורה וללא תורה", "ישראל שבחוץ לארץ, עובדי עבודה זרה בטהרה הן"¹⁸. יחיד-סגולה מתנשאים לאיזו חזיוניות רחוקה הנתפסת ומבוטאת בשפה ההופכת להיות תורת הנסתר. לא כל מח סביל דא. כי לא כל נפש יכולה לחוש את זה. המושגים הופכים להיות רחוקים, מיסטיים, וכשהם נפגשים בתודעה ההמונית הממשית, הם מתעוותים ואף נטמאים. "כל הרע אויב בקודש". 'נטמאים' - אינו לגמרי הביטוי נכון, כי הם המושגים האמוניים, והם הקודש, כי הם מה שמחיה את האומה בגלות, את התודעות והנפשות; ומכל מקום, כל זה הוא במסגרת 'הצלת כלים מפני טומאה', הכול באטמוספירה טומאתית ההולכת ושורה יותר ויותר, כאשר מפעל הצלה, עד כמה שיכול להציל - מציל. "המעמד הרוחני של רוב בני אדם", כמו שכותב הרב בערפלי טוהר (עמי' עה): "הוא מאד רחוק מהתוכן הפנימי של התורה והאמונה, וממילא מהרעיונות המובעים בתורה ובתפילות, ומגולמים במצוות המעשיות". ועם זאת, זה התוכן וזה המרכז של כל חייהם, של היהדות כפי שהיא בגלות. תאמר, 'זה המקסימום של מה שהם יכולים' ואין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו - אמת, איש אינו אשם; אך זה חורבן האומה, חורבן הנשמה והתורה.

1. הרב לדורו ולדורות

כל זאת - עד עת קץ; עם ההתרחשויות הממשיות והנפשיות של "ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא; כי הנני אליכם ופניתי אליכם ונעבדתם ונזרעתם; והרביתי עליכם אדם כל בית ישראל כולה ונושבו הערים והקָרבות תְּבַנִּינָה"; "ואתם תלוקטו אחד לאחד בית ישראל". והתודעה הלאומית, קמעא קמעא מתחילה להתנוצץ באיזו זקיפות קומה, בתחושות של אחריות קולקטיבית, בסוג של רגשות שמזה אלפי שנים לא ידענו מהם, ההופכים להיות נגישים יותר.

וכאן נצרכת חשיפת תוכן, העלאת יחסים, גילוי משמעות ויציקת-רוח, להתמרה מן המבט הסתמי העכשווי אל הפנים המגמתי של האידיאה הנשמטית שביסוד כל זה; בירור יסוד הקודש-העליון המקיף, שברז התנועות העכשוויות כולן - עניינה של "התורה הגואלת". אנחנו צריכים לשחזר

15. הושע ח, ה; תהילים קמא, ז.

16. לשון החסד לאברהם, מעין ה נהר יא.

17. תהילים יד, א; נג, ב. ועי' ברכות יב, ב וברש"י שם.

18. עבודה זרה ח, א.

את עצמנו, ואנחנו משחזרים את עצמנו, זהו מפעלו של הרב. ברור הדברים בפרוט נמצא בסוגיות ארוכות ועמוקות מאוד, זו כל תורת הרב. הרב חרל"פ אמר: "נשמת הרב נשלחה לעשרה דורות". ייקח לנו עוד הרבה זמן כדי להבין מהו הרב. אך כבר עכשו ברור: מפעל הגאולה המכין את רוח ד' אשר על האומה בתורה, ממצבה בגלות להופעתה המלאה בתורתו של משיח בתיאום עם ההתרחשות הממשית, הנפשית, ההיסטורית, הריאלית, של התקופה הזאת - זה עניין שליחותו הנשמטית של הרב - הנשמה המרכזית שערכו הקדוש של המפעל ההיסטורי של התקופה הזאת עובר דרכה. ובלשונו (אגרות הראי"ה ח"א סי' קפט):

ואנוכי הנני עבד נמכר לרבים, לעבוד ולמשא, לעם ד' המחל להכות שורשיו על אדמת נחלתו, בתקוות גאולה וחיים חדשים ורעננים, שהטיפול המעשי כל כך מרובה בהעתקה החדשה ממצב למצב, המתגלה פה בנקודת החיים האמיתיים של אומתנו, עד שמונע הוא בכוח תסיסתו את העבודה הרוחנית, אפילו אותה המוכרחת לו לשפעת חייו ותנועתו, ואין צריך לומר אותה הראויה לו לתפארתו והשלמת צביונו העולה במעלות אין קץ. ואני הנני עומד בתוך, וברוך השם אשר עשה לי את הנפש הזאת, שרוח ונשמה חיה ומרגשת את כל התנועות והזעזועים השונים על כל ציריהם וחבליהם בקרבה, אבל גם עם כל תוקף עוז חייהם ואמונת ישעם, והדברים כולם פוגשים בי פגישה מוחשית, ואני מוכרח לטפל בהם בפועל ובמעשה, ולסבול את כל המשברים של הזרמים השונים ושיא דכ"ם, ולהקשיב אל הקול הגלוי והנסתר שבהם.

ושם עמ' קפד:

ידעתי כי למחיה שלחני א-להים אל אדמת הקודש.

הנחלים של הרב, הרעיונות של בית מדרשו, הם שינשימו את מפעל התחייה שלנו, את הציונות המתעלפת, שהיא כגוף בלא נשמה - "עור וגידים ובשר, ורוח אין בהם". רק מצד הקשר הסגולי האינטנסיבי ל"זרע אדם" ימצא "זרע בהמה" את מלוא צורתו, את עוז גבורתו, וקל וחומר את יסוד טהרתו, כפי שמבאר הרב ביאורות התחייה (פרק יט).

ובאמת מצוי כאן דור המפרפר בחבליו¹⁹ - שינויי צורה, מחיקות צורה, דעיכות ומכאובים "יסורים המבשמים את העולם כולו על ידי מכאוביהם"²⁰. אלו חבלי משיח, חבלי הרוח, חבלי הנשמה, חבלי טעם לחיים, של דור שלם המייחל לעזרה רוחנית - ל"ישלח עזרך מקודש". כיום, נדרשים פסיכולוגים לענות לרבים על השאלה 'מה טעם החיים!' וכי אין זה תפקידם של אנשי הרוח, האמונה והקודש?! מכל מקום השאלה חריפה כל כך, עד שנפשות עדינות המתיישרות בה נזקקות לשירותים פסיכולוגיים. ועיקר הבעיות - הטעם לחיים. ישנה כאן שאלה קיומית לדור שלם החודרת למצב של כל פרט ופרט, שלא לדבר על מצב החברה כחברה, ועל מצב התרבות כתרבות. זוהי מצוקה. ולרב יש פיתרון. בו נעוץ סוד הטעם לחיים - של הציונות, של ההיסטוריה של מאה השנים האחרונות, של התרבות ושל כל יחיד ויחיד. אולי זה עדיין לא התברר, אך זה יתברר!

אפשר לומר שבתקופתו של הרב רק שניים או שלושה הבינו אותו. הראשון הוא הרב צבי יהודה,

19. בהתמרת המצב מפרפר לגולם או מגולם לפרפר, עיי' 'לאמונת עתנו' ח"א, לרב צבי" טאו.

20. אורות התחייה פרק מד.

שהרב עצמו אמר זאת עליו²¹, וכמו כן הרב חרל"פ, כפי שהעיד עליו הרב צבי יהודה. אולי גם ר' דוד, "הצטרף אחר כך" - כך הגיב לנו הרב צבי יהודה. אך פרט לאלו, נראה ששאר תלמידיו אף שגדולים היו, תלמידי חכמים חשובים, אך את הרב, כפי שהעידו אף הם על עצמם, לא הבינו²².

מוזכיר היה הרב צבי יהודה ז"ל לשבח את דברי הפתיחה של עזריאל קרליבך למאמרו שפרסם עם פטירתו של הרב:

ידעתי, שכפי אינן נקיות די הצורך, כדי לכתוב עליו. אבל שמעתי בני אדם מספידים אותי, וראיתי שאף במילה אחת אינם מזכירים את מה שהוא היה באמת. פשוט מפני שאינם יודעים. וכשמעתי דברי שיגרה עליו, על החורג מכל שיגרה, כשמעתי הספדים כמו על סתם גדול בישראל, עליו, על החוזה, שלא היה שני לו, - נדמה היה לי, שבכל זאת שומה על כל מי שידוע עליו קצת יותר מזה, לספר על כך. והחלטתי לנסות ולעשות. אף על פי שאיני כדאי והגון לכך. זו גישה נכונה. אבל תלמידיו של הרב, שלא לדבר על אחרים, גם הם רואים אותו כך - כיסתם גדול בישראל!...

אך, הדורות מתקדמים ומתעלים. כיום כבר יש, הרבה יותר מבעבר, המבינים מה נורא האיש הזה, ועד כמה היה תופעה של דורות. וילך העולם ויתעלה עד שיתברר לו מה עניינה ומה שליחותה של נשמת הרב, ומה הברכה, הרפואה, הפתרון והישועה שיש במעיין החיים של תורתו בשבילך²³.

ז. דור של חתימה

אך למפעל התחייה של הרב משמעות הרבה יותר מקיפה. "אין סוף לדבר על הרמב"ם, המהר"ל, הגר"א והרב". אין סוף... מה נורא 'המקום הזה'... "עשרה דורות יעברו עד שיהיה העולם מוכשר להבין מהי התופעה הזאת!". לא די לומר שהרב נותן את טעם החיים לדור ולפרטיו, ובכח שיטתו לתת מוטיבציית-חיים לכל מה שהתרחש פה במאה השנים האחרונות, בזה שהציב אידיאולוגיה אלטרנטיבית לציונות מתוך חשיפת האיכות האמונית שביסוד תורת ישראל. אין זה מספיק, כי עניינו של הרב הוא גילוי הערך, המשמעות, האידיאל שביסוד הציונות, עם זיהויה כתנועת הגאולה המשיחית שעליה דיברה התורה ואותה חזו הנביאים. ואם כך, הלוא האמרה: "גדול יום קיבוץ גלויות כיום שנבראו בו שמים וארץ"²⁴ - אינה עניין זמני, של דור מיוחד, של תקופה מיוחדת. "דור של חתימה"²⁵ איננו עוד אפיזודה דורית במסכת של שטף אפיזודות הדורות. פה מופיעה הפלגות, המשמעות של כל הדורות, של בריאת שמים וארץ. אין זה רק עניין של הצלת דור מתייסר בחבליו כתוצאה מאובדן-דרך רוחני. כאן - מתוך ראיית ההיסטוריה כאורגניות, כחיות פועלת

21. אגרות הראי"ה ח"א עמ' קכא.

22. יש מהם שהתבטאו, שיהרב היה אור, אור גדול, וכדומה ועוד, ביטויי התפעלות גדולים, אך להבין עד לאן הדברים מגיעים - לא הבינו.

23. עיי' נספח, בסוף הדברים.

24. פסחים פח, א.

25. עיי' אורות ישראל ג, ג.

אחדותית - מופיע ערכה האמיתית. כאן מופיע רוח החיים לתרבות האנושית כולה, רוח תחיית המתים, האמונית, הרוחנית, המוסרית. כאן הולכת ונמחקת משמעות המוות מן העולם, בכלל ובכל ערכיו. ומופיעה ההווה כולה, במלוא משמעות היותה מושגת, כדבר ד'. מצד דור החתימה, דור הגאולה, מקבלת ההיסטוריה את משמעותה, את ערכה - רטרואקטיבית. זה היסוד המלווה את כל ההיסטוריה, כפי שיעלתה במחשבה תחילה. שבו 'בקש הקב"ה לעשות את חזקיה מלך יהודה משיח'. זוהי האידיאה העסוקה להוציא את השלמות האידיאלית של היש מן הכח אל הפועל באמצעות כל היש, באמצעות כל ההיסטוריה. עם העניין ההולך ונעשה בעצם הוויית החיים המתרכזות בחיי האומה הזאת, הולכת ומתבררת המשמעות הלכתחילית, הראשונית, האידיאלית, הפנימית שביסוד כל זה. ומצד הגימור - ששמים וארץ נגמרים פה, "גדול יום קיבוץ גלויות כיום שנבראו בו שמים וארץ". ו'גימור שמים וארץ' איננו רק ענין טכני, ואינו רק התקבצות היהודים שעד כה חיו בגלות החוזרים להיות כאן בארץ. גאולה היא בירור האיכות הלכתחילית, חשיפת העוצמות הראשיות של החיים הקולקטיביים הישראליים, ההולכים וחושפים את עוצמות כל היש, שלמען הכל נברא, ומצד זה כל היש הולך ומקבל פתאום משמעות של לכתחילה. לא כ"תוהו ובוהו וחושך על פני תהום" של חוסר פשר קיומי, של תנועות-חיים ואדם, עמים ותרבויות, דתות וערכים, רגשות ומפעלים בהיסטוריה הנזרמים לכל רוח. הגאולה היא התגלות "הסדר" הפנימי שלהם, התגלות ההשגחה האלהית, התגלות ההכוונה, התגלות האידיאה הפנימית של הכל. הכל מסודר, הכל בדיוק כפי שצריך להיות. "יהי אור!" אור, אור, אור! אידיאל החיים, "האור הגנוז", "האור הזרוע", האור הפנימי, האור האידיאל, החיים היותר שלמים, "עדן העתיד" - זה התוכן של הרב. אורות, אורות, אורות, "הרב הזה מלא אור"²⁶.

ח. שירה בקול אחד

לרב היו גילויים²⁷. לרב - מפעל רוח, מפעל הגות, מפעל מחשבה, ספרות-אמונית. "קול צופיך נשאו קול יחדו ורננו כי עין בעין יראו ושוב ד' ציון". "קול צופיך" - מבואר בפסיקתא דרב כהנא (נספחים, אות ה): "ר' עקיבא אומר, אין 'צופיך' אלא הנביאים, שהם מצפים לישועת ישראל". על דברי הגמרא "מנצפ" צופים אמרום" - כותב רש"י²⁸: "צופים - נביאי הדורות". "צופיך". ובמסכת שבת²⁹ נאמר: "נביאים, אלו תלמידי-חכמים". "חכם עדיף מנביא". על דברי הגמרא

26. כלשונו של ברנר ביציאתו בהתרשמות עמוקה מן המפגש עם הרב.

27. סיפר הרב צבי יהודה על מכתב של הרב הלל צייטלין אל הרב, שבו הוא מספר על מפגש שהיה לו עם פרוש, מקובל, ביערות פולין, שהיתה לו שיטה מיוחדת הדומה לדברי הרב. והלה בקש את ר' הלל לברר אם ביום מסויים היו לרב קוק גילויים מסוימים כאלה וכאלה. שכן, כך נודע לו, שנגלו מן השמים לאיזה רב בשם אברהם. הוסיף הרב צבי יהודה וסיפר שלא אסתייעא מילתא, והרב, שבעת קבלת המכתב היה באמריקה, לא ראה ולא הגיב על הדברים. ועיי בחוברת 'לשלושה באלול' סעי' א, על הרב המקובל ר' מרדכי מאמשינא שאמר לרב: 'בחור צעיר! אתה רוצה לומר שיש לך גילוי אליהו - איך אפשר להשיג השגות כאלה, בדור הזה, אם לא ע"י גילויים מיוחדים שמימיים. ועיי שמונה קבצים ג, רעה; ד, יז. וראה דברי גדול דורינו הרב ר' חיים-יעקב לוינ'ל צוק"ל שעל דש כריכת סי' "שיחות הראי"ה" לרמ"צ נריה.

28. מגילה ג, א; שבת קד, א.

29. קט, א וברש"י שם: "ובנביאי אלו תלמידי חכמים - שנאמר ונביא לבב חכמה".

(בבא בתרא יב, א) 'אף על פי שבטלה הנבואה מן הנביאים לא בטלה מן החכמים', אומר הרמב"ן: 'ברוח החכמה שבהם'. הרוח הנבואית, זו העסוקה בתרגום התורה לכח הפועל, המוציא מן הכח אל הפועל את הצורה המלאה של החיים הישראלים במלוא קומתם, הוא זה שמעוצב על ידי חכמי הדורות. "כי רוח האומה יתגלה בגדוליה"³⁰, מתעצב על ידי גדוליה - הנשמות המרכזיות שהמפעל של הדור ושל כל הדורות זורם דרכם, מגיע לגיבוש ולאיחוד שלהם, לכיוון ולציור. וחכמי הדורות, המְעַצְבִּים את רוח העילוי, "דור לדור ישבח מעשיך", הולכים וחושפים את "זאת קומתך שדמתה לתמר", המיתמרת דרך 'הציונים, דרך התמרורים שהציבי לך', כשאת 'שתה לבך למסילה דרך בה הלכת, כשאת שבה למצב של בתולת ישראל, שבה אל ערייך אלה'³¹.

וה"תמרורים", אלה הם הלכי-הרוח, קונספציות-האמונה, ההולכים ומוֹשְׁמִים מאז, במה שהם מנוסחים על ידי גדולי ישראל לדורותיהם, דרך כל זרמי האמונה, כל יסודות הרוח על כל גווניהם השונים. ובתוכם יש איזה "קול" פנימי, ישנה איזה צפייה פנימית, "קול צופיך", יש איזה תוכן אידיאלי שהולך ונבנה פה באומה, הולך ונחשף מהאור הגנוז וזרוע בנשמתה. "קול צופיך נשאו קול יחדיו". זרמים מזרמים שונים, תנועות מתנועות שונות, שיטות משיטות שונות, "יחדו ירננו" בנשיאת קול אחד. כל הזרמים, כל השיטות, כל התנועות - בעומק העניין הם שיטה אחת, זרם אחד, תנועה אחת, אמת אחת, "זאת קומתך דמתה לתמר". זהו העיקרון המרכזי. ממנו הולכות ומבלבלות התנועות, שבתחילה מופיעות כמרכזיות, ואחר כך הן פונות הצדה ואולי גם מתייבשות. זהו השורש שלהם, גם אם הכף הכופפת את ראשה כבר איננה 'לולבי' - אינה מוכשרת להפנות את 'לבם של ישראל' - "לוי", ואפילו אם היא נקצצת מכיוון החיים המרכזי. מכל מקום, הבסיס מהווה את הגזע, וממנו מתבלבל הלולב החדש והולכת ומיתמרת הקומה האחת. "קול צופיך", לכל מיני כיוונים, לכל מיני זרמים - "יחדו ירננו". כאשר "עין בעין יראו בשבד ד' ציון". "עתידים כל הנביאים לומר שירה בקול אחד, שנאמר, 'קול צופיך נשאו קול יחדו ירננו, כי עין בעין יראו בשבד ד' ציון'" (סנהדרין צא, א). כל הזרמים וכל השיטות ב"קול אחד". הולכת ונחשפת צורת התבוננות אחת, זרם אחד שמבחינתו - "כלל גדול אומר לכבודו, שההשקפה היותר מאירה בענייני אמונות ודעות, כמו בכל עניינים נשגבים, היא לצאת מהחוג הצר, שבו נמצאים שיטות מחולקות, הצוררות זו את זו ומבטלות אלו את אלו, ולבא עד מרום הפסגה, שמשם נשקפות כל הדעות בשורשן, איך שכולן עולות למקום אחד" (אגרות הראי"ה ס"י עט) - "עולם הראיה". זהו המבט המסדר את הכל כאחדות, כתנועה אחת, כשיטה אחת. שום שיטה איננה מיטשטשת, על שום שיטה אין מוותרים - כל שיטה היא תנאי בקומה האחת, והקומה האחת היא השיטה.

פה הופכת התנועה ההגותית, הפילוסופית, הלימודית, העיונית, החמורה - ל"שירה". זו שירה פשוטו כמשמעו - שירה ספרותית, שירה באיכות המילולית, שירה חדשה, שפה חדשה, איכות חדשה. התכנים שעד כה היו נסתרים הנה הם הולכים ומתגלים [כי במציאות האומה בכפל אי-הלכידות, שבין האמת הנשמית, בגובה של כל מה שנמצא בנשמתה, שעדיין אין העולם יכול להכיל, 'אין העולם כדאי לאטמוספירה של שיר השירים', לאחדות העליונה שבין קוב"ה ורעיתו; ובין זו הממשית - מוכרחת היתה השפה להיות שפת סתר, ולא יכלו התכנים להתבטא אם לא בשפתם הנסתרת. והמציאות שבחוץ, תכני החוץ - שפתם היתה והינה לבוש. ולבוש של לבוש על גבי לבוש] ומחדש הרב בד בבד עם זאת שפה, והיא חיצונית, היא ספרותית, היא

30. אדר היקר עמי כא.

31. עיי ירמיה לא, כ-כא ורש"י, מצודות ומלבי"ם שם.

שירתית, אבל היא שפת התוכן הפנימי. שוב, כמו שפתם של הנביאים. 'שירת הקול האחד'. [אמנם, גם התורה היא משל, "משל הקדמוני", משל קדמונו של עולם"³². אבל המשל הוא לא משל המנותק מהחיים. המשל הוא ההיסטוריה עצמה, המציאות הריאלית: "צדק צדק תרדוף", "וידבר ד' אל משה לאמור", וכדו'. וכן גם שפת הנביאים הראשונים. אבל עם התרחקות החיים מהאמת הנשמטית שלהם, השפה הופכת להיות נסתרת - "ראיתי הלילה והנה איש רוכב על סוס אדום והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה ואחריו סוסים אדומים שרוקים ולבנים" (זכריה א, ח) וכדו', ועוד. ו"אין עוד נביא ולא אתנו יודע עד מה"³³]. והרב, משיב אותנו לדיבור בשפת החיים. והמציאות החיצונית הולכת ומתנוצצת כתואמת את המציאות הפנימית. תאמרו 'עדיין, איננו מבינים מה הוא כותב'; אבל, בכל זאת, מבינים קצת, כבר מרגישים שאפשר להבין, זה לא זוהר. אמנם זה עצם הזוהר; אלו לא ממש המילים שלו, רק מעט מהן, אבל, זו אטמוספירת הזוהר הנוחתת ושורה עלינו פה - רוח הנבואה. כי האמת הנשמטית כבר הולכת ומתרחשת במציאות. "אני בונה האומה!"

ט. קדושת האומה - בדורנו!

את ההתרחשות הזאת, את מלוא משמעותה במעבדה הפנים פנימית - ידעו הרב צבי יהודה והרב חרל"פ, וידע גם ר' דוד. אנחנו, אמנם יודעים לומר, לצטט, אבל אנחנו עדיין לא חיים את זה. יש עוד הרבה על מה לעבוד. ומכל מקום, המפעל נעשה, התורה עוצבה. וכמו שמפעלו של רבן יוחנן בן זכאי נעשה - וכל ההיסטוריה כולה בהמשך היא רק פרטים של רבן יוחנן בן זכאי - כך 'תורת אורו של משיח', המפעל נעשה, היא כבר מונחת לפנינו, השאר זה רק "פרטים"...

כותב הרב צבי יהודה (מילון הראיה עמ' שעד):

הרב ראי"ה - חותם אחריתה של המחשבה הישראלית במהלך השתלשלות התגלותה. הכולל את שלשלת המחשבה הישראלית כולה בערכה הא-להי השלם והמלא, וקובע את מסקנתה, בשיא בהירותה, בגילוי המסכת של ההחלטיות הא-להית של קדושת האומה, שבחיי-עולם ותעצמות-הנצח אשר בתוכנו, ממתנת בחירת סגולתו, "כי יצר לו י-ה ואותיות קורות דורותיו מראש יקרא" לגאולת מלכותו.

"השתלשלות התגלותה" - כנסת ישראל הולכת ומשתלשלת מאז בריאת העולם דרך כל ההיסטוריה כולה, דרך כל התגלותה של התורה כולה, שהיא כולה פרטים של כנסת ישראל, שהיא נשמת התורה³⁴. מופיעה היא דרך כל התנועות - בשלבים הראשונים כביטוי מלא, נבואי, ובשלבים השניים, כצמצום, כיפיוני כלים מפני הטומאה. אבל זהו המשך מפעל הנביאים על ידי חכמי הדורות - ה"צופים", צופי הישועה, מעצבי רוח התורה, "רוחי אשר עליך ודברי אשר שמת בפיך", שכל התורה על כל מקצועותיה הם פרטים של הצדדים האמוניים של התורה, המתעצבים על ידי הדמויות המרכזיות של שלשלת המחשבה התורנית; המחשבה הישראלית כולה, מאז הגאונים והמשכיהם ועד אחרוני האחרונים. השלשלת הזאת הולכת וחושפת ערכים מערכים שונים:

32. רשיי שמות כא, יג; שמואל א כד, יד; תהילים מט, ה.

33. תהלים פרק עד. ועיי אור החיים במדבר יב, ו.

34. עיי נפש החיים שער ב פרק יז בהגה.

אומר הרב הלל צייטלין³⁵: האר"י גילה את **העולמות**, את האמת הנשמית המגמתית, האידיאית, ששם כל הנסתר. הוא גילה את התורה מבחינה אונטולוגית, מבחינת תורת היש, מבחינת השאיפות התורניות היותר רחוקות - העולמות. הבעש"ט, הולך ומברר את תורת האר"י - **באדם**. על מה שראה האר"י בעולמות מצביע הבעש"ט באדם. וכל תורת החסידות היא רק התפרטות של תורת הבעש"ט³⁶. אך לרב צבי יהודה היתה הערה על דברים אלו, ובה היה משלים אותם: על עניין אחד דילג ר' הלל צייטלין - על הגר"א. והוסיף הרצ"ה: מה שראה האר"י בעולם, והבעש"ט באדם, גילה הגר"א **בתורה**. והכל אותו הדבר. הערך של התורה, המגמה של התורה, המשמעות של התורה כאחדות עם האדם, כאחדות עם העולמות. ומסיים ר' הלל צייטלין - והרב צבי יהודה נתן אישור לדבריו, וזו הנקודה החשובה - כל המסכת של השתלשלות המחשבה הישראלית בתהליך התגלותה מגיעה לקביעת המסקנה בשיא הבהירות, בשיא האיכות, בגילוי המסכת של ההחלטיות הא-להית של **קדושת האומה**. הערך המוחלט, האלוהי, של פירוש המילה הנוראה - **ישראל**.

תאמרו, "אין זה חידוש של הרב, זה הכוזרי, זה המהר"ל, ובכלל - זה כולם. 'קדושת האומה', האומה - גם המהר"ל משתמש במילה 'אומה' וגם נפש החיים". ואמנם הם אומרים את המילה הזאת, אך אינם מבררים אותה בממד הממשי כפי שעושה הרב. ודאי זו אותה תורה, ודאי אותו תוכן. הכוזרי והמהר"ל הם בניין-אב, תמצית, של התנועות הרוחניות כולן, שמלוא משמעותן מתבררת פה בתורת הרב. סגולת האומה, קדושת האומה, הזהות, ההתאמה המוחלטת שבין נשמת האומה ובין הא-להות, הא-להות ועצמה. קוב"ה ואורייתא וישראל - חד.

ואם תאמרו: "לא צריך לשם כך את הרב, הרי זה כבר כתוב בזוהר: קוב"ה וכנסת ישראל חד; כולם אומרים זאת - 'כנסת ישראל', 'נשמת ישראל', 'כל ישראל זה נשמה אחת'. אנחנו גוי אחד, 'נשמה אחת'. ואפילו לא צריך להזכיר את הזוהר, כי זה פשט הפסוק "אתה אחד ושםך אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ". וכי מה החידוש של הרב?!"

נכון. אך אין לומר זאת כסיסמה, אלא להפוך את זה לתורה, למרכז, ומתוך כך לבאר את הכל. כל דבר בתורה, בחיים, בהבנה ובהרגשה צריך להיות מובן מתוך זה. ואם לא מתוך זה יובנו הדברים, אזי עדיין לא היתה כאן אפילו התחלה.

אך יתרה מזו, החידוש של הרב אינו הדיבור על 'צרור החיים האחדותי של כללות נשמות ישראל', וגם לא הברור וההסברה שהכללות של נשמות ישראל, של האחדות הזאת, היא הנשמה של כל ההוויה כולה, המעצבת את ההוויה ומתגבשת לכלל דומם, צומח, חי, מדבר, ישראל, ומתארגנת לתנועה הרוחנית של "רוחי אשר עליך ודברי אשר שמי בפיך", שכל זה אמנם ביטוי של "דבר ד'", שבו "שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם", המחייב את הכל ומעצב את הכל לתכלית הגאולית. וכל זה אמנם בתורת הרב, כמו בכל התורות כולן, כלול בהבנת המושג "כנסת-ישראל". וכך אמנם מדברים ומסבירים כולם. אולם, על ידי תורת הרב תובן כנסת-ישראל כמתרכזת באומה, לא רק כיכללות נשמות ישראל, לא רק 'כל היהודים זה זרם חיים אחד', אלא: **כתודעה לאומית**. שהחיות הישראלית של כל הדורות, שהיא אחת בכל הדורות, היא זו היוצאת אל הפועל בתור

35. ספרן של יחידים, במאמר: הקו היסודי בקבלה של הרב קוק.

36. ואמנם, שהאדם הוא 'עולם קטן' - התרגלנו לזה, כבר בלימודי הכוזרי (מאמר ד, ג) שהאדם הוא האמת של כל היש בזעיר אנפין שלה.

מחשבתם של ישראל שקדמה לכל דברי היוצאת אל הפועל על ידי הרעיון המשיחי. המשיח הוא מלך, ו"אין מלך בלא עם", "מי כעמך ישראל", ועם - זו תודעה ציבורית, ממלכתית, זו מסגרת מדינית; ומצד זה כל הקדושות. כותב הרב באורות ישראל: "אור השכינה הוא כנסת-ישראל, האידיאל הישראלי השורה באומה כולה העושה אותה לחטיבה אחת בכל דורותיה". ומצד זה רטרואקטיבית גילוי משמעות הקודש לכל ההיסטוריה, ומכאן מקבלים האר"י, הבעש"ט, הגר"א וכל הנביאים את קדושתם - מקדושת האומה³⁷. תורת הרב בונה ומורה את הערך הרוחני שמכוחו שבה התודעה הלאומית, ומכוחו הולכת ושבה התורה של האומה - 'תורת ארץ ישראל'. תורה זו צריכה לחדש את הפנים של הכל, לא רק של התודעה הלאומית, אלא גם של התודעה הרוחנית האישית, של איך לומדים דף גמרא, איך מתקנים את המידות, איך ניגשים לתפילה - שתמיד ביסוד כל הדברים שניגשים אליהם עומד כלל ישראל. בינאדר בקודש' כותב הרב (מאמרי הראי"ה עמ' 414):

אם התחיה הלאומית לא תחדש לנו הארה בתפילה, הארה בתורה, הארה בדרכי המוסר והקשבת האמונה, איננה עדיין תחיה אמתית. אם התחיה לא תחדור בלבבות שהם נתונים למשא נפש רוחני כולו, לתקוות קדושות שמימיות אשר מתוך מרחקם מהעולם ויושביו אינם מתמזגים עם החיים הרגילים, אינה עדיין תחיה שלמה. אבל ברור הוא שתחייתנו הלאומית תחיה שלמה היא, ברור הוא שניצניה הראשונים כבר הם באים מתוך הלשד היותר רטוב שבחיי עולמים. על כן ברור הוא שתחדור התחיה לכל הלבבות. ברור הוא שתחדש הארה בכל החוגים הרוחניים. בכל ערכי הקודש, בכל הגיוני הנשמה.

אמנם, כבר לימד אותנו האר"י³⁸ שלפני שאתה מתפלל תקבל על עצמך את מצוות "ואהבת לרעך כמוך", כן, אך על פי הרב המשמעות המלאה של דברי קודשו של האר"י היא מצד הופעת החיים שלך ורעך במסגרת האומה. זה דבר הקץ. זהו 'גילוי המסכת' של ההחלטיות הא-להית של קדושת האומה בישראל והמדינה בישראל. לא בכדי הראשון בהיסטוריה שהגה את הביטוי "מדינת ישראל", היה הרב (אורות ישראל ו, ז).

בזאת ניתן לא רק ערך לידור, ולא רק ערך לדורות הבאים, כי אם ערך לכל הדורות. נחשף הערך של 'מחשבתם של ישראל שקדמה לכל דבר'. מה שקודם לכל הדורות. כל הדורות, כולם כאחדות - והדור. "ועד דור וְהָדוֹר אֲמוֹנָתוֹ"³⁹.

י. עין בעין יראו...

וקם אור התחיה. כי בזאת מופיעה ההתאמה אל 'מחשבתם של ישראל שקדמה לכל דבר', היוצאת אל הפועל על ידי נשמתו של חזקיה מלך יהודה שבא לנעוץ חרב בבית המדרש ולהחזיר

37. "שם בארצנו הננו ממשיכים את סדר-היסטוריתינו ומחדשים את נעורינו, בה אנחנו מכוונים את חיי-עמנו, ובציבוריותנו ההווית המתרכזת בתוכה הולכים ומקבלים כל כחותינו, כל נכסינו, הרוחניים והחמריים, הקדשיים והחוליים, אשר מכל זמני גלותנו ומכל מקומותיה, את ערכם הכללי, הקדוש - ערך עם ישראל": צמח צבי קפג.

38. פרי עץ חיים, שער עולם העשיה, פרק א.

39. כמו שהיה 'מנגן' רבנו הרב צבי-יהודה.

את הטהרה לישראל. מתוך מבט פנימי, מתוך זיהוי של "ידעתי כי למחיה שלחני א-להים אל אדמת הקודש"⁴⁰, למחיה לא רק של הדור, אלא למחיה של כל ההיסטוריה, של כל תנועת הרוח, של הראשונים והאחרונים שכולם יחד נושאים על ידי הרב "קול - יחדיו ירננו", מתוך המבט של "עין בעין" - התאמת העין שלנו אל העין הא-להית, יכולת ההסתכלות בהיסטוריה, ויכולת קריאת המאורעות 'אשר לא כהלך למקרי יתא כל חרטומיא ואשפיא ספריא ופרופסוריא' - 'ואנחנו, אומר הרב, 'יכולים לקרוא את הכתב המטושטש הזה הנכתב ביד ד' על הקיר' (אגרות הראי"ה ח"ב עמ' שלד). והקיר, זו ההיסטוריה, זו המציאות, ההולכת והופכת להיות ברורה ומתאימה לדבר ד', הדברים מתרחשים בדיוק כמו שצריך, ההיסטוריה שבה לתחייה. "בהיכלו כולו אומר כבוד".

דברים אלו יכולים להיות הסבר להמשך דבריו של הרצי"ה שם:

קדושת האומה, שבחיי עולם ותעצומות הנצח אשר בתוכנו, ממתנת בחירת סגולתו, כי יצר לו י-ה ואותיות קורות דורותיו מראש יקרא'.

המאורעות וההיסטוריה של אלפי שנים הרגילו אותנו שלא לומר להם: 'הן'. היהדות חיה בהפניית עורף למציאות: 'אנו, אין לנו עסק בכל המתרחש בחוץ. אנחנו מאמצים אל לבנו את ספר התורה - והתורה היא חיינו. אך על ידי מפעלו של הרב מופיעה שוב היכולת לתרגם את התורה לחיים, ובזאת להפוך את החיים לתורה, מתוך המבט הרואה שישנה התאמה בין החיים ובין התורה, בהתאמת העין שלנו לעין הא-להית, בד בבד עם היכולת של הכללת כל הזרמים, כל ההיסטוריה המחשבתית הישראלית לכלל זרם אחד, כיוון אחד, בהתאמה מופלאה. הכל מתאים, הכל משלים, גם במקום הנראה כחולק - "יראו ששוב ד' ציון". ומתוך ראיית שוב ד' ציון - שמיעת השירה. השירה, לא רק של הרב בשפה שלו, זו הממשית, כי אם השירה הנשמטית, שירת כל הנביאים כולם האומרים שירה בקולו האחד של הרב.

ובזאת, בא תור התיקון גם לחזקיה מלך יהודה, ש'ביקש הקב"ה לעשותו משיח ולא אמר שירה'. כי שירת 'צביונו של הצדיק, שעניינו נעיצת חרב בבית המדרש 'לחבול עול מפני שמן, הנה היא עולה "רזי לי רזי לי", "מכנף הארץ", הולכת ומקפת את חכמי-הדורות, והופכת על ידי שירת "קול אחד" - שיטתו של הרב ["כי עין בעין יראו"] (באורות הראיה, באגרות הראיה, במאמרי הראיה וכו') ששוב ד' ציון] לשירת נשמת חזקיה מלך יהודה - שירת "התורה הגואלת", תורת "אורו של משיח". ובזאת הכל שר, שלם, מלא, הכל הולך והופך להיות שיר-השירים, שיר א-ל, ישראל.

"לגאולת מלכותו" - מסיים הרצי"ה את דבריו - תור מלכות, תורת מלכות, שיבת הציפייה למלכות. "והקב"ה מכריז להם לכל צדיקי דור ודור, אמר להם: צדיקי עולם, לא יפה עשיתם שחיכתם לתורתי ולא חיכתם למלכותי"⁴¹. תורת הרב - תורת המלכות ומלכות התורה, "גאולת מלכותו" ממש, הציפייה להופעת מלכות ישראל, לכינון מלכות ישראל הממשית.

מאור הקדש והטוהר, נושא והממשיך ההיסטורי של דעות היהדות בדורנו האחרון, ורועה עם ד' המתיישב ושב לחייו בחבל נחלתו ומפיח בהם את רוח קודש התחיה.

(הרצי"ה, צמח צבי קד)

40. דברי הרב זצ"ל באיגרת שהובאה לעיל פרק ו.

41. פסיקתא רבתי דרב כהנא פרשה לג, עפ"י פי' מהר"ו.

בונה מקדש האומה הפנימי, המנהיג התורני לכלל ישראל, למילוא הדברים הנאמרים באמת על ידי נביאיו הטובים בקידוש תקומתם הממשית של העם והארץ, באור תורה ונר מצוה, באחרית הימים.
 (הרצי"ה, מילון הראי"ה עמי שעד)
 אותו חותם תורה - "צור תעודה חתום תורה בלימודי", קשירת התורה, צמצומה וחתימתה לכלל "די אמות של הלכה" - הופך להיות על ידי "וחיכיתי לדי" המסתיר פניו מבית יעקב, וקיוויתי לוי, "להנה אנוכי והילדים אשר נתן לי די" - לאותות ולמופתים בישראל מעם די צבאות השוכן בהר ציון".
 "אנוכי" - זה הרב, "והילדים אשר נתן לי די" - אלה כל ההולכים בדרכו.

נספח

היה זה על שולחן שבת שאחר ג' באלול בשנת תשל"ז, כששלף הרצי"ה ז"ל פתקה מהכיס הפנימי של מעילו, ועליה היו מועתקים בכתב ידו דברי הירושלמי במסכת ראש השנה (ז, ב). אמר, זה מה שהתכוונתי לומר ב"גי אלול", אך לא אסתייעא מילתא. היה מקריא ומוסיף מילות הסברה קצרות (המופיעות בסוגריים), תוך כדי שהוא נותן בנו מבט משמעותי.
 אמר ר' סימון: כתיב, "רבות עשית אתה די א-להי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו!" לשעבר - רבות עשית, מכאן ואילך - נפלאותיך ומחשבותיך אלינו.
 א"ר לוי: למלך שהיה לו אורלוגין (=קביעת סדרי מהלך הזמנים) - כיון שעמד בנו, מסרה לו. אמר רבי יוסי בר חנינה: למלך שהיה לו שומרה (=צפית צפית הישועה) - כיון שעמד בנו, מסרה לו.
 אמר רבי אחא: למלך שהיה לו טבעת (=קביעת חוקי המציאות) - כיון שעמד בנו, מסרה לו. אמר רבי חייה בר בא: לנגר שהיו לו כלי נגרות (=הרכבת חלקי המציאות והתאמתם) - כיון שעמד בנו, מסרה לו.
 אמר ר' יצחק: למלך שהיו לו אוצרות (=כל הברכות למציאות) - כיון שעמד בנו, מסרם לו. ורבנן אמרי: לרופא שהיה לו נתיק של רפואות (=רפואה לכל העולם) - כיון שעמד בנו, מסרה לו.

